

Kvalita práce učitelů, vzdělanost, ekonomický růst a prosperita České republiky¹

KVĚTEN 2019

DANIEL MÜNICH, JANA KRAJČOVÁ, TOMÁŠ PROTIVÍNSKÝ

Shrnutí klíčových skutečností

- Tato studie vyčísluje, co současná česká společnost do budoucna po finanční stránce obětuje, když není schopna, respektive ochotna investovat více prostředků a systémového úsilí do zvyšování kvality práce učitelů. Naše simulované odhady ukazují, že finanční rozsah této obětované příležitosti je obrovský. Vysvětlit paradox vysokých nerealizovaných společenských výnosů lze různě. Buď si velikost ušlých výnosů z kvalitnějšího vzdělání česká společnost dosud dostatečně neuvědomuje, nebo velká část uvažuje v příliš krátkém časovém horizontu. Anebo český politicko-vzdělávací systém není schopen povědomí o velké obětované příležitosti promítat do konkrétních opatření a investic.
- Kvalitní školství je základním předpokladem budoucího ekonomického a společenského rozvoje zemí, jejich prosperity a kvality života v nich. Je tomu navzdory skutečnosti, že tyto významné souvislosti v každodennosti běžného života zanikají. Časový horizont příčin a následků se totiž ve školství a vzdělávání neměří na roky či pouhé měsíce, ale na dlouhá desetiletí. Může se tak snadno stát, že společnost význam kvalitního vzdělání a investic do vzdělání nedoceňuje. Nad důsledky krátkozrakého uvažování pak společnost splácí až za několik desetiletí, kdy však již bude pozdě na to věc zachraňovat. Tato studie tyto potenciální důsledky vyčísluje.
- Zdaleka nejdůležitějším determinantem kvality výuky a vzdělanosti byla, je a zřejmě ještě dlouho zůstane kvalita práce učitelů. A ta se odvíjí od kvality počátečního a dalšího vzdělávání učitelů, od schopnosti do učitelské profese vybírat skutečně ty nejlepší a nejnadanější a v profesi je udržet a motivovat. Jde tedy jak o finanční atraktivitu učitelské profese, ale i o způsob organizace počáteční a další přípravy učitelů.

¹ Poděkování patří oponentům Ctiradu Slavíkovi, Karlu Gargulákovi, Filipu Pertoldovi a dále řadě kolegů za velmi užitečné připomínky a postřehy k pracovním verzím výpočtů a textu. Zvláštní poděkování patří Janu Libichovi, který svými postřehy a radami výrazným způsobem zvýšil srozumitelnost původně hodně technicky koncipovaného textu. Veškeré případné nepřesnosti a chyby včetně vyjádřených názorů však jdou na vrub autorů. Studie vznikla v rámci a s podporou Strategie AV 21 Akademie věd České republiky a vychází z výzkumů projektu Grantové agentury České republiky (GA ČR P402/12/G130). Studie vznikla s podporou projektu Učitel naživo a Nadace České spořitelny.

- Zatímco vyčíslení nefinančních výnosů ve formě lepšího zdraví, delší doby života, rozvoje kultury atp. je obtížné, odhadovat finanční výnosy je snazší. Umožňují to moderní poznatky společenských věd o třech zásadních fenoménech: **(i)** jak velké rozdíly v kvalitě práce učitelů v zemi panují, **(ii)** jak se rozdíly v kvalitě práce učitelů promítají do úrovně žákovské vzdělanosti a **(iii)** jak se vzdělání žáků posléze promítá do ekonomického růstu země v pozdějších letech, kdy vstoupí a působí na trhu práce. Právě odhady dlouhodobých dopadů různých scénářů vývoje kvality práce učitelů na HDP v České republice (ČR) prezentuje tato studie.
- Pracujeme se třemi nereformními scénáři. Optimistický nereformní scénář předpokládá, že se pokles úrovně vzdělanosti a kvality práce učitelů zastaví a bude stagnovat. Střední nereformní scénář předpokládá, že výsledky žáků a kvalita práce učitelů budou nadále klesat dalších 15 let tempem jako doposud. Pesimistický nereformní scénář předpokládá, že učitelé odcházející do důchodu budou nahrazováni mladými učiteli výrazně podprůměrné kvality.
- Námi zvažované reformní scénáře se liší podle toho, u kterých učitelů by došlo ke zvýšení kvality jejich práce, jak velké by toto zvýšení bylo a jak dlouho by změny trvaly. Zvyšovat kvalitu práce učitelů lze lepší kvalitou počátečního vzdělávání, dalšího vzdělávání a náročností výběru do učitelské profese. Naše simulace dopadů berou v potaz skutečnost, že zvyšování kvality práce učitelů je proces postupný, který může trvat roky až desetiletí, že vzdělávání na základních školách trvá devět let, že lépe vzdělaní žáci přechází na trh práce až s velkým časovým odstupem, přičemž jejich lepší vzdělání se promítá do vyšší produktivity po dlouhá desetiletí jejich pracovní kariéry.
- Finanční přínos reformních scénářů zvyšujících kvalitu práce učitelů a úroveň vzdělání žáků je vyjádřen jako dodatečná kumulovaná hodnota hrubého domácího produktu (HDP), vytvořená pouze a právě díky zvýšené kvalitě práce učitelů v časovém období 80 let od spuštění reformy v roce 2020. Dodatečnou hodnotu HDP lze potom považovat za dnes obětovanou hodnotu nevyužitých investičních příležitostí. Hodnota dodatečně potenciálně vytvořeného HDP také umožňuje srovnání s tím, kolik se dnes na školství vydává. Částky představují horní odhad toho, kolik by se dnes vyplatilo investovat do vyšší kvality práce učitelů. Odhadované dlouhodobé hrubé výnosy z investic do zvýšené kvality práce učitelů jsou velmi vysoké a těžko hledat podobně výnosné uplatnění veřejných výdajů. I konzervativní scénář mírného zlepšení práce všech učitelů by představoval hrubý výnos diametrálně převyšující výnosnost komerčních investičních produktů.